

LEVÉL DOMONKOS ISTVÁNNAK

Kedves Domi!

Nem tudom, értesített-e már valaki más, de az utóbbi időben a te Zmajevódon is megáll a nemzetközi gyorsvonat. A menetrend szerint ez nem így lenne, de – talán hallottad már – nálunk nem egészen menetrendszerűen folyik mostanában az élet. Azért áll meg a vonat, mert valaki meghúzza a vészféket. Nem azért húzza meg, mert valami baj lenne, hanem azért, mert le akar szállni. Megritkultak a buszok, akik Újvidékről hazatérőben vannak, nem szívesen mennek el Verbászra, mert ki tudja, mikor kászálódhatnak akkor vissza Zmajevóba. Inkább meghúzzák a vészféket. Ezután a zmajevóiak leszállnak. Nem túl nagy az izgalom. A kalauz rezignáltan káromkodik: „Már megint! Az anyjuk . . .” Más következmény nincs. Nálunk – ezt is elmondhatta már más is – kicsit lelohadt a jogkövetés. (Remélem, hogy e szavak mögött nem látsz majd közvetett öndicséretet. Hogy most, amikor már nem én vagyok . . . ugye akkor. Tulajdonképpen nem hiszem, hogy ez jutna eszedbe. Mindig tudtad – vagy érezted –, hogy a valóságrétegek nagyon meg vannak keverve, hogy sokszor egyáltalán nem az van, aminek lenni kellene, sőt gyakran nem is az van, ami van. Titulusból pláne nem vontál le következtetéseket. A joggal csak akkor ütközhetnél, amikor a zebra mellett mentél át az úton, mégis még akkor sem mertél hazajönni, amikor én voltam az igazságügyminiszter. Megírtad már, hogy hiába *előtted a napon a sörösüveg, kártyalapok a pokrócon, az óra a szalmakalap alatt*, esetleg odébb egy igazságügyminiszter a pokróc szé-

lén, mindig azt láttad, és az remegtetett meg, hogy *a költők mindennek ellenére nyugtalanok, idegesek mint a gázlómadarak a fegyver hatósugárában.*)

De hogy visszatérjek Zmajevóhoz, és folytassam a jogi elmélkedéseket, biztos emlékszel, hogy egyszer Verbászról jöttünk kocsival Zmajevo felé, és előttünk egy autó elütött egy bicikliző tollszedőt (hatalmas zsák toll volt a kerékpárja csomagtartóján), majd egyszerűen továbbhajtott. Megálltunk. Úgy tűnt, nem történt semmilyen komolyabb sérülés, csak sokkot kapott, nehezen értettünk szót, ott hagytam nála egy cédulát. Odaírtam a kocsinak a rendszámát, mely elütötte, meg a neveinket és akkori limáni címeinket. Gondoltam, hogy ha összeszedi magát, és esetleg kártérítést követelne, tanúkra lesz szüksége. Helyeseltél, de láttam, hogy szívesebben kivonnád magad. Aztán bekövetkezett, amitől féltél. Mindkettőnket beidéztek tanúnak. Te persze magát a mechanizmust láttad félelmetesen idegennek. Kívül vagy belül lenni, ez volt az egyetlen annyira-amennyire biztos választóvonal. Belül már csak árnyalatok vannak a vádlott, az ügyész, az ügyvéd és a tanú szerepei között. A háborúban is szinte egyformán riasztott az áldozat, a gyilkos és a szemtanú sorsa. Tanúvallomásokodat mentegetőzéssel kezdted, elmondva, hogy sohasem volt még dolgod bírósággal. (Én később rettentem meg, amikor a hálás tollkereskedő egy nap beállított hozzám két tucat tojással. Már láttam az újságcímet „*Várady Tibor jogászprofesszor és Domonkos István költő huszonnégy tojásért tanúskodtak X. Y. javára!*” Alig tudtam elküldeni az ismerősünket a tojásaival. Te mulattál, amikor elmondtam. Ez lehetett az egyetlen közös élményünk, melyben az én veszélyszenzoraim mutatkoztak érzékenyebbnek.)

Na de én is csűröm-csavarom a dolgokat, közben arról van szó, hogy ez a szöveg azért íródik, mert hatvanéves lettél. (Persze én is itt tartok.) Itt van megint az alkalom, de kerülgetem, pedig tudom, hogy előbukkan minden mezsgyénél, mert az megszakítja az iránytalan folytatódást. Ott a határ és vele a kérdés, hogy mi is volt eddig. Szóval most a hatvan év határjelénél báméskodva, megint csak addig a kérdésig jutok, hogy mi a fenét is csinálsz még mindig Djuphultban (vagy én Budapesten), egyre távolabb az igazán releváns porondtól. Tudom persze, hogy mindez roppant bonyolult. Itt volt most nálunk a hét végén a feleségem barát-nője a férjével. Újvidéken szomszédaink voltak, most már nyolc–kilenc éve élnek Szlovákiában. Első este elmondták, hogy amikor még a

„menni-vagy-maradni”-t játszották Újvidéken, a férj öccse azzal érvelt, hogy már harminchárom éves, tehát túl öreg ahhoz, hogy új életet kezdjen. Erre jött az ismerős házaspár replikája (amit azóta nyilván nemegyszer ismételték el). Azt mondták: „Mi meg negyvenvalahány évesek vagyunk, túl fiatalok ahhoz, hogy itt fejezzük be az életünket.” Aztán másnap is folytatódott nálunk a beszélgetés, bonyolódott a képlet, sok mindent elmondtak, elmondunk, sok minden előjött. Elmondták azt is, hogy néhány éve egy reményvesztettség gödrében, egy szlovákiai faluban öncsonkító indulattal az asszony fejszével lecsapta a lábujjait a bal lábáról. Aztán más témák következtek, hívtak Kassára, mondták, hogy milyen szép város. A férj hozzátette, friss patriotizmussal, hogy ott az autósok tiszteletben tartják a mankóval mozgó asszonyt. Egyszer fordult csak elő, hogy egy kocsi nem állt meg, és majdnem elütötte a feleségét a gyalogjárón, de ennek a kocsinak belgrádi rendszámtáblája volt. Később szóvá tettük azt is, hogy mennyire csiricsaré cirkusz az amerikai választási kampány.

Szóval nem igazán egyszerű eldönteni, hogy melyik országban kellene élni. Azt sem, hogy melyik időszakban. Az ember néha arra hajlamos, hogy a jövő felé forduljon, és az elkövetkező generációkban bízson. Erről azonban Kundera igyekszik mindenkit igen hathatósan lebeszélni. Szerinte: *„A jövővel való flörtölés a konformizmusok legrosszabbika, gyáva behízeltgője az erősebbnek. Mert a jövő mindig erősebb a jelennél. Ez fog felettünk ítélni. És biztosan teljesen illetéktelenül.”* Szóval nem tudom. Talán a saját időnkben kellene még elintézni, ami elintézhető.

És aztán itt vannak még az elmúlt korszakok is, mert azok sem fejeződtek be. Tavaly júliusban Szarajevóban voltam, a választóvonalak különböző oldalain álló emberek meglehetősen barátságosak voltak velem, voltak közös témáink, és világos volt, hogy ami valami relevanciát teremt, és mérsékli az idegen voltomat, az kizárólag egy letűnt korszak és egy megszűnt ország. A folytatódást látom a *Dnevni Avaz* napilapban is (1999. július 1-jei szám, ha érdekel). A *Zadarske novine*-ből átvett hírben közli, hogy Novigradnál megjelent Tito. Borko Maroje halász közlése szerint „Nézek a vár felé, és látom a »Galeb«-ot. Ott látom Titót a hajó tatján a legjobb éveiben, marsalli uniformisban. Azt mondja nekem: »Szervusz, halász elvtárs!« Vonzott valamilyen erő, beszélgettünk vagy egy fél órát, majd eltűnt a fény.” Ennél valamivel visszafogottabb

egy másik halász, Ante Brčić beszámolója. Neki is megjelent Tito, szintén marsalli uniformisban, de „csak megkérdezte, hogy vagyok, és eltűnt”.

Itt tartunk. Zötykölődünk országok és korszakok között, magától nem áll meg a vonat. Közben hatvanévesek lettünk. Azt hiszem, meg kell húzni a féket, és leszállni egy spriccerre.

Isten éltesen!

VÁRADY Tibor